

Andrzej Dyszak

**Próba
klasyfikacji semantycznej
i charakterystyki składniowej
wyrażeń
jasności i ciemności**

Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski

Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego
Oddział Katowicki

Katowice
28 kwietnia 2004 roku

Stole Katowickie Spotkania Językoznawcze przy Okrągłym
6

*Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski*

*Towarzystwo Miłośników Języka
Polskiego
Oddział Katowicki*

© by Andrzej Dyszak

Koncepcja cyklu i opracowanie graficzne: Małgorzata Kita

Wydawca:
Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Śląski
41-032 Katowice, pl. Sejmu Śląskiego 1
tel. (0.prefiks.32) 255.3082
<http://uranos.cto.us.edu.pl/~ijp>
e-mail: ijp@homer.fil.us.edu.pl

Andrzej S. Dyszak

Próba klasyfikacji semantycznej i charakterystyki składniowej wyrażeń jasności i ciemności (skrót)

Zjawiska jasności i ciemności, obserwowane w rzeczywistości pozajęzykowej, stanowią jeden z dwóch typów zjawisk świetlnych:

- 1) zjawiska konceptualizowane jako stany lub zmiany stanów widzianej przestrzeni pod względem ilości (natężenia) zawartego w niej światła, które dzielą się dychotomicznie na zjawiska jasności i ciemności¹,
- 2) zjawiska konceptualizowane jako emisja światła przez jakieś jego źródło².

Zjawiskom jasności i ciemności, jak wszystkim zdarzeniom w rzeczywistości pozajęzykowej, można na płaszczyźnie semantycznej języka przypisać struktury predykatowo-argumentowe, których prymarnymi realizacjami w tekście są zdania wypowiedziane o tych zjawiskach typu:

1. *Na dworze zrobiło się ciemno.* [Karolak 1984: 158]

---

¹ Opis wszystkich odpowiednich wyrażeń współczesnego języka polskiego będzie zawierać przygotowywana przeze mnie monografia pt. *Semantyka i składnia wyrażeń jasności i ciemności*. Pierwszą próbą ich przedstawienia jest natomiast artykuł poświęcony wyrażeniom zjawisk świetlnych cyklicznej zmiany dnia i nocy [Dyszak 1995].

² Wykładnikom tych zjawisk świetlnych we współczesnej polszczyźnie poświęciłem moją rozprawę habilitacyjną [Dyszak 1999].

Według Stanisława Karolaka wyrażenia językowe, będące wykładnikami odpowiednich predykatów, spełniają model struktury predykatowo-argumentowej z **argumentem rzeczowym** typu $f(x) \rightarrow f(x_{object})$. Językoznawca ten uznaje, iż wyrażenia w *Moskwie* (1.), w *Polsce* (2.), *na dworze* (3.), *nad miastem* (4.), w *Warszawie* (5.), stanowiące wykładniki argumentu predykatu jasności lub ciemności, oznaczają **lokalizację** (teren z ewentualnie znajdującymi się na nim obiektami) [zob. Karolak 1984: 158]. Podobnie o tego typu zdaniach wypowiadają się inni językoznawcy, jak na przykład Andrzej Otfinowski, który w zdaniach: *W Warszawie pociemniało w południe.* i *W Warszawie zrobiło się ciemno w południe.* uznaje wyrażenie przyimkowe w *Warszawie* za wykładnik **argumentu lokatywnego** implikowanego przez odpowiedni predykat [zob. Otfinowski 1982: 90-91], czy Renata Grzegorzczkowska, która wypowiadając się o zdaniach typu *Błyska się* (uznawanych za zeroargumentowe), pisze, że orzekany jest w nich pewien stan o **miejscu** (np. w *Warszawie*) lub czasie [por. Grzegorzczkowska 1990: 95]. Andrzej Otfinowski powołuje się zresztą w swoich rozważaniach na eksplikację zdań typu *zmierzcha się, jest zmierzch*, dokonaną właśnie przez Stanisława Karolaka, w której mówi się o miejscu przebywania w chwili orzekania odpowiednich zjawisk [zob. Karolak 1972: 109].

W wypadku predykatów jasności i ciemności ich wyrażonym lub nie wyrażonym argumentem jest – moim zdaniem – **przestrzeń** w pewnym miejscu (nad pewnym terenem), a nie samo to miejsce (nie ten teren)³. Takie wyrażenia z cytowanych zdań, jak na przykład w *Moskwie*, w *Polsce*, w *Warszawie*, należy uznać za **nazwy przestrzeni**. Oznaczają one – w moim przekonaniu – nie pewne tereny wraz z tym wszystkim, co się na nich znajduje, ale **przestrzenie**, ograniczone zakresem odpowiedniego obszaru powierzchni ziemi, który uznaje się na przykład za terytorium jakiegoś państwa (np. w *Polsce* = ‘w przestrzeni nad terenem, który należy do państwa nazywanego Polską’) lub na którym znajduje się jakieś miasto (np. w *Moskwie* = ‘w przestrzeni nad terenem, na którym znajduje się miasto Moskwa’).

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na możliwość pojawienia się wykładników tych samych przestrzeni w innej formie niż wyrażenie przyimkowe, por.: *W ciągu najbliższych dni w Polsce będzie słonecznie.* i *W ciągu najbliższych dni Polska będzie słoneczna., W Warszawie pociemniało w południe.* i *Warszawa pociemniała w południe.* Rzeczowników *Polska* czy *Warszawa* nie można w takich zdaniach rozumieć inaczej niż jako wykładniki przestrzeni, a więc za wykładniki tych samych argumentów trzeba uznać analogiczne

---

³ W ten sposób przestrzeń rozumiem zgodnie z pierwszą definicją rzeczownika przestrzeń w ogólnych słownikach języka polskiego, jak np. w SjpSzym.: «trójwymiarowa rozciągłość, nieokreślona i nieograniczona,

wyrażenia przyimkowe w *Polsce* i w *Warszawie*, ponieważ porównywane zdania są wykładnikami tej samej struktury predykatowo-argumentowej.

Za pomocą wyrażen zjawisk jasności i ciemności charakteryzuje się zarówno **przestrzeń otwartą**, w tym otwartą całkowicie (nieograniczoną) lub tylko częściowo (w pewien sposób ograniczoną), jak i **zamkniętą**.

Za najogólniejszy wykładnik **nieograniczonej przestrzeni otwartej**, jaki pojawia się w przykładowych zdaniach z wykładnikami predykatów zjawisk jasności i ciemności, należy uznać wyrażenie *na dworze*, jak w zdaniu:

2. *Na dworze pojaśniało*. [por. SjpDor. POJAŚNIEĆ, Ssg POJAŚNIEĆ 1.]

W większości zebranych wypowiedzeń, które odnoszą się do zjawisk jasności lub ciemności, obserwowanych w przestrzeni zamkniętej, jej wykładnikami najczęściej są jednakże rzeczowniki homofoniczne (homograficzne) z nazwami samych obiektów, wśród których można wyróżnić **nazwy budynków** (*dom, szkoła, zamek*), por.:

3. *Na zamku jest jasno*. [por. SjpDor. JASNO 1.],

nazwy pomieszczeń stanowiących część budynku, w znaczeniu bardziej ogólnym (*mieszkanie, facjata*) lub bardziej szczegółowym (*alkierzyk, cela, izba, korytarz, piwnica, pojedynka, pokój, sala, salon, schody⁴, sień, sypialnia*), por.:

4. *W mieszkaniu panowała ciemność*. [Swjp CIEMNOŚĆ I]⁵.

Kiedy w widzianej przestrzeni jest dużo światła (kiedy jest tyle światła, że można dobrze widzieć), wywołaną w ten sposób cechę tej przestrzeni ujmuje się najogólniej jako stan JASNOŚCI, natomiast kiedy jest mało światła (kiedy jest tylko tyle światła, że nie można

---

w której zachodzą wszystkie zjawiska fizyczne». Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na interesujące rozważania o przestrzeni Joanny Okoniowej [Okoniowa 1994: 9-11].

⁴ Rzeczownik *schody* należy potraktować tu nie jako «szereg stopni, zwykle z poręczą...» [SjpDor. SCHODY 1.], ale jako skrótową nazwę klatki schodowej, por. «część budynku (a więc **przestrzeń** – dopisek mój) mieszcząca schody» [SjpDor. SCHODOWY: klatka schodowa].

⁵ Szerzej przedstawione kwestie dotyczące przestrzeni jako argumentu predykatów jasności i ciemności przedstawiłem w artykule pt. *Językowe wykładniki przestrzeni wyznaczonej zjawiskami jasności i ciemności*, w: Materiały pokonferencyjne XXVIII Konwersatorium z cyklu „Język a kultura” pn. *Przestrzeń w języku i kulturze*, Lublin 12-14.11.01.

dobrze widzieć) lub kiedy nie ma w ogóle światła (nie można widzieć) stan ten ujmuje się również najogólniej jako CIEMNOŚĆ.

Związek zjawisk jasności i ciemności z widzeniem dobrze ilustrują następujące zdania:

5. *Nic nie widać w ciemności.* [Sjpszym. CIEMNOŚĆ]

6. *W ciemności nie mogła rozróżnić znajomych twarzy.* [Msjp CIEMNOŚĆ]

W ten sposób przestrzeń kategoryzowana jest pod względem ilości zawartego w niej światła, a wytworzone dzięki tej kategoryzacji pojęcia tworzą odpowiednie pole pojęciowe, na które są nakładane różne pola wyrazowe, tzn. że pojęcia obserwowalnych w rzeczywistości pozajęzykowej zjawisk świetlnych, postrzeganych jako ilościowe stany zawartego w widzianej przestrzeni światła (jasności – utożsamianej ze światłem // dużą ilością światła i ciemności – utożsamianej z brakiem światła // niewielką ilością światła) lub zmiany tych stanów (kiedy robi się jaśniej lub ciemniej) są werbalizowane za pomocą różnych wyrażen (obu najogólniejszym pojęciom JASNOŚCI i CIEMNOŚCI odpowiada odpowiednio wiele różnych wyrażen o zróżnicowanym zakresie odniesienia).

Ze względu na zakres odniesienia wykładniki predykatów omawianej klasy można podzielić na dwie następujące podklasy:

1) wyrażenia odnoszące się do zjawisk świetlnych niezależnie od jakości zjawiska (czy jest to zjawisko naturalne czy niezależne od światła naturalnego) i niezależnie od charakteru przestrzeni, w jakiej zjawisko to zachodzi (czy przestrzeń ta jest otwarta czy zamknięta),

2) wyrażenia odnoszące się do zjawisk świetlnych w zależności od jakości zjawiska (naturalne czy niezależne od światła naturalnego) i w zależności od charakteru przestrzeni (otwarta czy zamknięta).

Wyrażenia drugiej z wyróżnionych grup da się również podzielić dychotomicznie na następujące podklasy:

1) wyrażenia odnoszące się tylko do zjawisk świetlnych niezależnych od światła naturalnego i obejmujących przestrzeń zamkniętą,

- 2) wyrażenia odnoszące się tylko do naturalnych zjawisk świetlnych (występujących tylko w przyrodzie) i obejmujących przestrzeń otwartą.

Także wśród wyrażeń drugiej z tych grup można dokonać dychotomicznego podziału na kolejne podklasy:

- 1) wyrażenia odnoszące się do zjawisk świetlnych związanych z czasem, będących wynikiem cyklicznej zmiany dnia i nocy,
- 2) wyrażenia odnoszące się do zjawisk świetlnych niezwiązanych z czasem, będących wynikiem różnych stanów pogody.

Przynależność zebranych wyrażeń do wyróżnionych wyżej klas ilustruje tabela:

WYRAŻENIA ODNOSZĄCE SIĘ DO ZJAWISK JASNOŚCI I CIEMNOŚCI NIEZALEŻNIE OD JAKOŚCI ZJAWISKA I OD CZASU	WYRAŻENIA ODNOSZĄCE SIĘ DO ZJAWISK JASNOŚCI I CIEMNOŚCI W ZALEŻNOŚCI OD JAKOŚCI ZJAWISKA		
	WYRAŻENIA ODNOSZĄCE SIĘ DO ZJAWISK NATURALNYCH		WYRAŻENIA ODNOSZĄCE SIĘ DO ZJAWISK WYWOŁANYCH SZTUCZNIE
	NIEZALEŻNYCH OD CZASU	ZALEŻNYCH OD CZASU	
	1	2	3
<i>ciemnieć</i> <i>ciemnić się</i> <i>ciemno</i> _{przysł.} <i>Ciemno</i> _{rzecz.} <i>Ciemność</i> <i>ciemny</i> <i>cieniście</i> <i>cienisty</i> <i>cień</i> <i>czarno</i> <i>czarny</i> <i>czernieć</i> ₁ <i>czernieć</i> ₂ <i>czernić się</i> ₁ <i>czernić się</i> ₂ <i>jasno</i> <i>jasność</i> <i>jasny</i> <i>jaśnieć</i> ₁ <i>jaśnieć</i> ₂ <i>mrocznie</i> <i>mrocznieć</i> <i>mroczny</i> <i>mroczyć się</i> <i>mrok</i> <i>pociemnieć</i> <i>pojaśnieć</i> <i>półciemność</i> <i>półciemny</i> <i>półcień</i> <i>półmrocze</i> <i>półmroczny</i> <i>półmrok</i> <i>rozjaśniać się</i> <i>rozjaśnić się</i> <i>rozświecić się</i> <i>rozświecić się</i> <i>rozwidniać się</i> <i>rozwidnić się</i> <i>ściemnieć</i> <i>ściemniać się</i> <i>ściemnić się</i> <i>widno</i> <i>widny</i> <i>zaciemniać się</i> <i>zaciemnić się</i> <i>zajaśnieć</i> <i>zmroczyć się</i>	<i>bezczmurnie</i> <i>bezczmurny</i> <i>bezsłonecznie</i> <i>bezsłoneczny</i> <i>błyskać</i> <i>błyskać się</i> <i>błysnąć</i> <i>błysnąć się</i> <i>chmurnie</i> <i>pochmurnie</i> <i>pogodnie</i> <i>pogodnieć</i> <i>pogodny</i> <i>poszarzyć</i> <i>przejaśniać się</i> <i>przejaśnić się</i> <i>rozpogadzać się</i> <i>rozpogodzić się</i> <i>słonecznie</i> <i>słoneczny</i> <i>słońce</i> <i>szaro</i> <i>szary</i> <i>wypogadzać się</i> <i>wypogodzić się</i>	<i>brzask</i> <i>dzień</i> <i>dzień</i> <i>jutrzenka</i> <i>noc</i> <i>obrząsk</i> <i>obrząsnąć</i> <i>przedświt</i> <i>rozednieć</i> <i>rozednieć się</i> <i>rozedniewać</i> <i>rozedniewać się</i> <i>szarówka</i> <i>szarzyć</i> <i>świt</i> <i>świtać</i> <i>widnieć</i> <i>zaświtać</i> <i>zierzch</i> <i>zierzchać</i> <i>zierzchać się</i> <i>zierzchnąć</i> <i>zierzchnąć się</i> <i>zmrok</i> <i>zorza</i> <i>zszarzyć</i>	<i>palić się</i> <i>świecić się</i>

Formalne typy struktur zdaniowych, realizujących semantyczne struktury predykatowo-argumentowe, konstytuowane przez predykaty zjawisk jasności i ciemności, są zależne od sposobu werbalizacji tych predykatów.

Czasownikowe wykładniki predykatów omawianych zjawisk konstytuują struktury zdaniowe semantycznie i formalnie, pełniąc w nich funkcję orzeczenia syntetycznego (Os). Struktury zdaniowe z **nieczasownikowymi wykładnikami predykatów** zjawisk jasności i ciemności konstytuowane są formalnie przez finitywne formy czasowników operatorowych (Op), z którymi wykładniki te (przymiotnik, przysłówki czy rzeczownik) – w funkcji głównego semantycznie składnika zdania (WPr) – tworzą orzeczenia analityczne (Oa).

Od sposobu werbalizacji predykatów jasności i ciemności zależy też forma, w jakiej pojawi się w zdaniu wykładnik przestrzeni (WPrz), którą może być albo mianownik, albo miejscownik.

Miejscownik – jak wiadomo – to przypadek obligatoryjnie analityczny: elementem składowym każdego wyrażenia w formie miejscownika jest przyimek. W wypadku wykładników przestrzeni – jak pokazują odpowiednie przykłady – może to być albo przyimek *w*, albo przyimek *na*. Zależy to od tego, jakiej przestrzeni jest to wykładnik (na przykład w odniesieniu do nieba będzie to zawsze rzeczownik *niebo* z przyimkiem *na*). Dlatego też nie rozróżniam szczegółowo struktur z WPrz w miejscowniku w zależności od przyimka (nie jest to zresztą możliwe zbadać, przy których wykładnikach predykatów WPrz może pojawić się miejscownik z przyimkiem *na*, a przy których z przyimkiem *w*).

$$\text{WPrz}_m \leftarrow \text{Os}$$

7. ***Pokój jaśniał od słońca.*** [Spp JAŚNIEĆ: J. od czego]

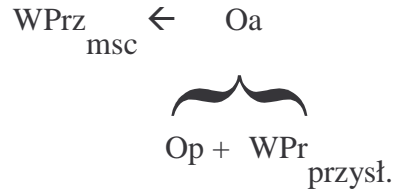
$$\text{WPrz}_{\text{msc}} \leftarrow \text{Os}$$

8. ***Na dworze zmierzchało się.*** [SjpSzym. ZMIERZCHAĆ-ZMIERZCHNAĆ: ZMIERZCHNAĆ SIĘ-ZMIERZCHAĆ SIĘ]

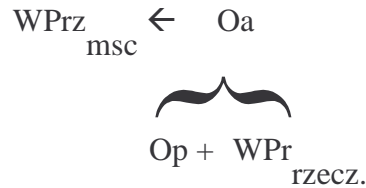
$$\text{WPrz}_m \leftarrow \text{Oa}$$

$$\text{Op} + \text{WPr}_{\text{przym.}}$$

9. ***W środku kościołek jest bardzo widny (...)*** już to z przyczyny wielkiej ilości okien, już że jest wewnątrz pobielony. [SjpDor. WIDNY 1.]

10. W pokoju było dosyć **widno**. [SjpSzym. WIDNO].

11. W mieszkaniu panowała ciemność. [Swjp CIEMNOŚĆ I]

Analiza zdań realizujących wyróżnione wyżej typy struktur zdaniowych pozwala ustalić, jakie jednostki leksykalne konstituują wyrażenia zjawisk jasności i ciemności.

I. Jednostki leksykalne konstituowane przez czasownikowe wykładniki predykatów jasności i ciemności:

1. Jednostki wyrażające stopniową zmianę ilości postrzeganego światła

1.1. Jednostki wyrażające przechodzenie stanu ciemności w stan jasności:

dnieje, p_m jaśnieje₂, p_m pogodnieje, p_m poszarzał₁, poszarzało₁, p_m przejaśnia się, przejaśnia się, rozedniewa, rozedniewa się, p_m rozjaśnia się, rozjaśnia się, p_m rozpogadza się, rozpogadza się, p_m rozświetla się, p_m rozwidnia się, rozwidnia się, p_m szarzeje₁, szarzeje₁, świta₁, świta₂, widnieje, p_m wypogadza się, wypogadza się, p_m zszarzał₁, zszarzało₁.

1.2. Jednostki wyrażające przechodzenie stanu jasności w stan ciemności:

p_m ciemnieje, ciemnieje, p_m ciemni się, ciemni się, p_m czernieje₂, p_m czerni się₂, p_m mroczenie, mroczenie, p_m mroczy się, mroczy się, p_m poszarzał₂, poszarzało₂, p_m szarzeje₂, szarzeje₂, p_m ściemnia się, ściemnia się, p_m zaciemnia się, p_m zmierzcha, zmierzcha, p_m zmierzcha się, zmierzcha się, p_m zszarzał₂, zszarzało₂.

2. Jednostki wyrażające nagłą i chwilową zmianę ilości postrzeganego światła:

błyska, błyska się, błysnęło, błysnęło się.

3. Jednostki wyrażające wynik zmiany ilości postrzeganego światła

3.1. Jednostki wyrażające uzyskanie przez przestrzeń stanu jasności:

p_m obrzast, p_m pojaśniał, pojaśniało, p_m przejaśnił się, przejaśniło się, rozedniało, rozedniało się, p_m rozjaśnił się, rozjaśniło się, p_m rozpogodził się, rozpogodziło się, p_m rozświetlił się, p_m rozwidnił się, rozwidniło się, p_m wypogodził się, wypogodziło się, p_m zajaśniał, zaświtało.

3.2. Jednostki wyrażające osiągnięcie przez przestrzeń stanu ciemności:

p_m pociemniał, pociemniało, p_m ściemniał, ściemniało, p_m ściemnił się, ściemniło się, p_m zaciemnił się, zmierzchło, zmierzchło się, zmroczyło się.

4. Jednostki wyrażające stan przestrzeni

4.1. Jednostki wyrażające stanu jasności:

p_m jaśniej₁, pali się, świeci się.

4.2. Jednostki wyrażające stan ciemności:

p_m czerniej₁, p_m czerni się₁.

II. Jednostki leksykalne konstituowane przez nieczasownikowe wykładniki predykatów jasności i ciemności:

1. Jednostki wyrażające stan jasności:

jest bezchmurnie, p_m jest bezchmurny, jest dzień, jest jasno, jest jasność, p_m jest jasny, jest jutrzienka, jest pogodnie, p_m jest pogodny, jest słonecznie, p_m jest słoneczny, jest słońce, jest widno, p_m jest widny, jest zorza₁, jest zorza₂.

2. Jednostki wyrażające stan ciemności:

jest bezsłonecznie, p_m jest bezsłoneczny, jest chmurnie // chmurno, jest ciemno_{przysł.}, jest ciemno_{rzecz.}, jest ciemność, p_m jest ciemny, p_m jest cienisty, jest cieniście // cienisto, jest cień, jest czarno, p_m jest czarny, jest mrocz, jest mrocznie // mroczno, p_m jest mroczny, jest mrok, jest noc, jest pochmurnie // pochmurno, jest półciemność, p_m jest półciemny, jest półmrocz, p_m jest półmroczny, jest półmrok, jest zmrok.

3. Jednostki wyrażające stan pośredni między jasnością a ciemnością:

jest półcień, jest szaro, jest szarówka₁, jest szarówka₂, p_m jest szary.

4. Jednostki wyrażające zmianę stanu przestrzeni

4.1. Jednostki wyrażające przechodzenie stanu ciemności w stan jasności:

jest brzask₁, jest brzask₂, jest obrzask, jest przedświt, jest świt₁, jest świt₂.

4.2. Jednostka wyrażająca przechodzenie stanu jasności w stan ciemności:

jest zmierzch.

Wykaz cytowanych prac:

- Dyszak A. (1995): *Językowy obraz zjawisk świetlnych cyklicznej zmiany dnia i nocy*. Język Polski LXXV, s. 280-290. Kraków.
- Dyszak A. (1999): *Językowe wyrażenia zjawisk emisji światła*. Bydgoszcz.
- Grzegorzczkova R. (1990): *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.
- Karolak S. (1972): *Zagadnienia składni ogólnej*. Warszawa.
- Karolak S. (1984): *Składnia wyrażzeń predykatywnych*. [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Red. S. Urbańczyk. T. I. *Składnia*. Red. Z. Topolińska, s. 11-211, Warszawa.
- Msjp: *Mały słownik języka polskiego*. Red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka. Warszawa.
- Okoniowa J. (1994): *Przeciwstawienia kierunkowe w języku polskim*. Kraków.
- Otfinowski A. (1982): *Z zagadnień transformacyjnego opisu elementarnych struktur zdaniowych*. Bydgoszcz.
- SjpDor.: *Słownik języka polskiego*. T. I-XI. Red. W. Doroszewski. Warszawa.
- SjpSzym.: *Słownik języka polskiego*. T. I-III. Red. M. Szymczak. Warszawa.
- Ssg: *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich*. T. I-V. Red. K. Polański. Ossolineum.
- Swjp: *Słownik współczesnego języka polskiego*. T. I-II. Red. B. Dunaj. Warszawa.